

11. LIKWIDACJA POKRYĆ DACHOWYCH I URZĄDZEŃ ZAWIERAJĄCYCH AZBEST

Program Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032

Podstawowym dokumentem określającym zadania mające na celu oczyszczenie terytorium Polski z azbestu jest *Program Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032*.

Wyznaczono w nim cele, ramy legislacyjne, finansowe i organizacyjne prowadzące do usunięcia wyrobów azbestowych oraz usprawniające monitoring realizowanych zadań.

Program ten wszedł w życie zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2009 (Uchwała Nr 122/2009 z dnia 14 lipca 2009 w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Program Oczyszczania Kraju z Azbestu 2009-2032 zmieniona uchwałą nr 39/2010 z 15 marca 2010 r.)

Główne cele Programu to:

- usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest;
- minimalizacja negatywnych skutków zdrowotnych spowodowanych obecnością azbestu na terytorium kraju;
- likwidacja szkodliwego oddziaływania azbestu na środowisko.

Charakterystyka azbestu

Azbestem określa się włókniste odmiany występujących w naturze minerałów krzemianowych z grupy serpentynitów lub amfiboli o specyficznych właściwościach fizykochemicznych. Charakteryzuje go duża odporność na rozciąganie, elastyczność, odporność na działanie kwasów, zasad i innych chemikaliów, wysoka temperatura rozkładu i topnienia, złe przewodnictwo cieplne. Pod względem chemicznym azbest to uwodnione krzemiany magnezu, żelaza, wapnia i sodu.

Stosowanie azbestu stwierdzono już ok. 4500 lat temu na podstawie wykopalisk dokonanych w Finlandii. W Europie Południowej znany jest od ponad 2500 lat. Wzmianki w różnego rodzaju kronikach świadczą, że azbest od XV do XIX wieku dodawany był do różnych surowców w celu uzyskania, m.in., knotów do świec, niepalnego papieru, skóry, a także do wyrobów tekstylnych (np. sukna na płaszcze żołnierskie). Na początku XIX wieku azbest zastosowano do produkcji ogniotrwałych ubrań dla strażaków. Tkaniny azbestowe stosowane były również jako kurtyny teatralne.

W II połowie XIX wieku rozpoczęto produkcję materiałów budowlanych w postaci pokryć dachowych z dodatkiem niepalnego azbestu. Surowcem zaś powszechnie stosowanym azbest stał się dopiero w XX wieku, przede wszystkim ze względu na unikalne właściwości tego minerału. Włókna azbestu są bardzo mocne i trwałe. Produkty azbestowe są kwasoodporne, ogniotrwałe, odporne na korozję i charakteryzują się dużą wytrzymałością mechaniczną. Dzięki tym cechom fizyczno-chemicznym znalazły one zastosowanie w budownictwie, przemyśle włókienniczym, maszynowym, okrętowym i wielu innych. Najwięcej azbestu (ponad 80%) zużywano do produkcji azbestowo-cementowych wyrobów budowlanych. Z azbestocementu wykonywano płyty pokryciowe – elewacyjne i dachowe (tzw. eternit – od nazwy handlowej używanej przez jednego z producentów) – oraz rury kanalizacyjne i wodociągowe, a także przewody wentylacyjne i kominowe. Eternit to materiał ogniotrwały, odporny na warunki atmosferyczne, działanie wody, mechanicznie wytrzymały, a przy tym relatywnie lekki i tani. W Polsce największą popularność eternit osiągnął w latach 60. i 70. XX wieku, wypierając droższą dachówkę i stając się głównym materiałem pokryciowym zarówno na budynkach mieszkalnych, jak i gospodarczych. W latach 70. ubiegłego wieku sprowadzano do kraju ok. 100 tys. ton azbestu rocznie. Obecnie szacuje się, że na terenie kraju użytkowane jest około 14,5 mln ton wyrobów zawierających azbest,

Klasyfikacja wyrobów azbestowych

Wyroby zawierające azbest klasyfikowane są w dwóch klasach, przyjmując jako kryterium zawartość azbestu, stosowane spoiwo oraz gęstość objętościowa wyrobu:

Klasa I - wyroby o gęstości objętościowej mniejszej niż 1000 kg/m³ definiowane jako „miękkie” (słabo spoiiste) zawierające powyżej 20% azbestu i małą ilość lepiszcza. Wyroby te łatwo ulegają uszkodzeniom mechanicznym, czemu towarzyszy znaczna emisja włókien azbestu do otoczenia stwarzając poważne zagrożenie dla zdrowia ludzkiego. Najczęściej stosowanymi w tej klasie były wyroby tekstylne z azbestu takie jak, koce gaśnicze, szczeliwa plecione, tektury uszczelkowe oraz materiały i wykładziny cierne.

Klasa II - wyroby o gęstości objętościowej większej niż 1000 kg/m³ definiowane jako „twarde” zawierające poniżej 20% azbestu. Włókna azbestowe w tych wyrobach są mocno związane i nawet w przypadku mechanicznego uszkodzenia materiału w stosunkowo niewielkiej ilości przedostają się do otoczenia. Wyroby „twarde” są odporne na destrukcję, a duże niebezpieczeństwo zanieczyszczenia środowiska i zagrożenia zdrowia ludzkiego występuje przy ich obróbce mechanicznej (ciecie, wiercenie otworów) oraz rozbijanie w wyniku zrzućcia z wysokości w trakcie prac remontowych. Do tej klasy wyrobów zaliczane są między innymi: powszechnie stosowane płyty azbestowo – cementowe faliste, płyty „karo” oraz płyty płaskie wykorzystywane jako elewacje w budownictwie wielokondygnacyjnym. W znacznie mniejszych ilościach stosowane były inne wyroby azbestowo – cementowe, w

postaci rur służących do wykonywania instalacji wodociągowych, kanalizacyjnych czy kominów i zsypów.

Zakaz produkcji i wprowadzania do obrotu

Produkcja płyt azbestowo – cementowych w Polsce została zakazana *Ustawą z dnia 19 czerwca 1997 r. o zakazie stosowania wyrobów zawierających azbest (Dz. U. Nr 101, poz. 628 z 1997 r. i Nr 156 z 1998 r.)*. Zgodnie z ustawą w Polsce z dniem 28 września 1998 r. została całkowicie zakończona produkcja płyt azbestowo – cementowych, a wcześniej innych wyrobów zawierających azbest. Natomiast po 28 marca 1999 r. obowiązuje zakaz obrotu azbestem i wyrobami zawierającymi azbest. Wyjątek stanowią wyroby z zawartością azbestu, które nie posiadają jeszcze swoich zamienników ze względu na ekstremalne warunki pracy.

Szkodliwe oddziaływanie azbestu na zdrowie ludzkie

Szkodliwość azbestu wynika z jego włóknistej struktury – włókna uwalniane do powietrza w wyniku uszkodzenia powierzchni azbestowej, wdychane przez człowieka przenikają do dolnych dróg oddechowych, gromadzą się w płucach, gdzie pozostają i w wyniku wieloletniego drażnienia uszkodzonych komórek, mogą powodować poważne problemy zdrowotne.

Szkodliwość poszczególnych włókien zależy od ich wielkości. Włókna o większych i najmniejszych rozmiarach nie są szczególnie szkodliwe, gdyż większe ($>7\mu\text{m}$), osiadające w górnych drogach oddechowych zostają usunięte przez rzęski, zaś te o bardzo małych rozmiarach są „pochłaniane” przez komórki układu odpornościowego i wykrztuszane. Najgroźniejsze są włókna o długości 1 do $10\mu\text{m}$ i bardzo cienkie o średnicy do $0,1\mu\text{m}$, które wbijają się w płuca. Włókna azbestowe charakteryzuje bardzo duża odporność biochemiczna, więc nie ulegają w płucach znaczącym zmianom, np. rozpuszczeniu. Na skutek wieloletniego oddziaływania na komórki wywołują powstawanie nowotworów. Pomiędzy pierwszą ekspozycją na włókna azbestu, a pojawieniem się procesu chorobowego może upłynąć nawet 20-40 lat.

Obecność azbestu stwierdzono również w wodzie, napojach i pokarmach, jednak jak donoszą badania, nie ma dowodów świadczących o tym, że azbest spożyty w wodzie jest szkodliwy dla zdrowia. Dlatego zastępowanie rur azbestowo – cementowych w instalacjach ziemnych wyrobami bezazbestowymi powinno następować sukcesywnie, w miarę ich technicznego zużycia.

Azbest znajdujący się w płytach dachowych i elewacyjnych nie stanowi zagrożenia dopóki płyty są w dobrym stanie i nie dochodzi do uwalniania pojedynczych włókien.

Niebezpieczeństwo stwarzają stare wyroby azbestowe, gdyż po 20-30 latach dochodzi do ich korozji oraz wyroby poddane obróbce, np. wierceniu, cięciu, kruszeniu itp.

Do głównych przyczyn uwalniania włókien z wyrobów azbestowych należy korozja wyrobów zawierających azbest. W przypadku najczęściej stosowanych płyt eternitowych (zawierających od 9–12% azbestu) samoistne pylenie włókien ma miejsce po około 30 latach użytkowania.

Emisja włókien może być zwiększona lub występować wcześniej w przypadku płyt połamanych lub popękanych, a także na skutek korozji biologicznej powodowanej obecnością mchów i glonów. Korozję wyrobów azbestowych można opóźniać impregnując je środkami penetrującymi wiążącymi włókna i szczelnie pokrywającymi powierzchnię płyt

Zasady bezpiecznego usuwania wyrobów zawierających azbest

Demontaż pokryć azbestowo-cementowych jest ściśle regulowany przepisami prawnymi. Zawarte są one w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 kwietnia 2004r. w sprawie sposobów i warunków bezpiecznego użytkowania i usuwania wyrobów zawierających azbest (Dz. U. Nr 71, poz. 649 z późn. zmianami). Zgodnie z obowiązującym prawem prace polegające na usuwaniu lub naprawie wyrobów zawierających azbest mogą być wykonywane wyłącznie przez wykonawców posiadających odpowiednie wyposażenie techniczne zapewniające prowadzenie prac zgodnie z wcześniej ustalonym planem oraz zatrudniających pracowników przeszkolonych w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy przy usuwaniu i wymianie materiałów zawierających azbest. Wykonawcy prac powinni posiadać zezwolenie na prowadzenie działalności, w wyniku której powstają odpady niebezpieczne. Prace przy zabezpieczaniu wyrobów zawierających azbest w obiektach i urządzeniach budowlanych lub prace mające na celu jego usunięcie z obiektu lub urządzenia budowlanego powinny być poprzedzone zgłoszeniem tego faktu właściwemu terenowemu organowi nadzoru budowlanego oraz właściwemu okręgowemu inspektorowi pracy. Z powyższego wynika jednoznacznie, że czynności związane z usuwaniem azbestu wykonywać mogą jedynie licencjonowane firmy posiadające kadrę odpowiednio wykwalifikowanych i przeszkolonych pracowników.

Informacje o ilości i stanie wyrobów zawierających azbest na terenie WJM

W całym obszarze opracowania zinwentaryzowano 26 270 Mg wyrobów azbestowych, z czego 22 481 Mg należy do osób fizycznych, natomiast 3 789 Mg do osób prawnych. Najwięcej wyrobów azbestowych znajduje się w gminie Węgorzewo, najmniej w miastach Mrągowie i Giżycku. Tabela nr 11.1 przedstawia masę wyrobów zawierających azbest zinwentaryzowanych w regionie WJM w podziale na poszczególne gminy.

Tabela 11.1. Ilość materiałów zawierających azbest na terenie WJM.

JST	ilość wyrobów azbestowych [m2]	ilość wyrobów azbestowych [Mg]
Biała Piska	184 784	2 058
Gołdap	177 107	2 289
Stare Juchy	76 335	848
Rozogi	128 285	1 411
Miłki	67 603	811
Kruklanki	72 048	865
Piecki	198 069	2 377
Węgorzewo	211 249	2 324
Kętrzyn gmina	155 707	1 713
Wydminy	101 041	1 667
Orzysz miasto i gmina	47 662	524
Pisz miasto i gmina	159 296	1 752
Mrągowo miasto	22 881	252
Mikołajki miasto i gmina	87 665	964
Mrągowo gmina	68 697	756
Sorkwity	89 423	971
Gmina Gizycko	164 126	1 993
Ruciane Nida miasto i gmina	24 719	297
Świątajno gmina	108 944	1 198
Gizycko miasto	10 000	120
Ryn miasto i gmina	90 000	1 080
RAZEM	2 245 641	26 270

Szacunkowy koszt usunięcia wyrobów zawierających azbest

Przy ustalaniu kosztów oparto się na informacjach pochodzących od uprawnionych firm świadczących usługi w zakresie demontażu pokryć dachowych i transportu odpadów azbestowych, działających na terenie WJM.

Proces usuwania wyrobów zawierających azbest składa się z następujących etapów:

Demontaż wyrobów – to proces polegający na usuwaniu wyrobów zawierających azbest oraz przygotowaniu do odbioru przez specjalnie wykwalifikowane firmy.

Transport – proces polega na wywiezieniu odpadów zawierających azbest pochodzących z demontażu na składowisko odpadów azbestowych zlokalizowane najbliższym sąsiedztwie.

Unieszkodliwianie odpadów – proces polega na składowaniu odpadów azbestowych w celu eliminacji negatywnego oddziaływania włókien azbestowych na środowisko.

Firmy zajmujące się usuwaniem azbestu z reguły wykonują usługę kompleksowo począwszy od zdjęcia pokrycia dachowego i skończywszy na odwiezieniu odpadów na składowisko. Średnia cena takiej usługi na terenie WJM wynosi obecnie 25zł/m² lub odpowiednio 2zł/kg wyrobów azbestowych.

Jednak na podstawie danych uzyskanych z gmin, które już realizowały usuwanie azbestu w latach 2012-2013, średnia cena takiej usługi jest niższa i wynosi 480zł netto za 1Mg utylizacji wyrobów azbestowych.

W związku z powyższym koszty demontażu, transportu oraz składowania 2 245 641 m² płyt azbestowo – cementowych na terenie WJM kształtują się następująco.

Tabela 11.2. Ogólny koszt usunięcia, transportu i unieszkodliwienia wyrobów azbestowo-cementowych z terenu WJM

Ilość płyt azbestowo-cementowych [Mg] przewidzianych do utylizacji	Cena za 1 Mg usunięcia, płyt azbestowo-cementowych	Koszt netto usunięcia azbestowo-cementowych [zł]	VAT 8% [zł]	Koszt brutto usunięcia płyt azbestowo-cementowych [zł]
26 270	480	12 609 567	1 008 765	13 618 332

Koszty związane z położeniem nowych pokryć dachowych

Ceny nowych materiałów oraz koszty całkowite pokrycia powierzchni dachów i elewacji budynków wahają się w zależności od użytego materiału (dachówka cementowa, dachówka ceramiczna, blacha, dachówka bitumiczna itp.).

Dla kalkulacji niniejszego opracowania i po przeanalizowaniu kilku otrzymanych ofert przyjęto średni koszt położenia nowego pokrycia - 40 zł/m²

Tabela 11.3. Ogólny koszt położenia nowego pokrycia dachowego na terenie WJM.

Ilość nowych pokryć dachowych [m ²]	Cena za 1 m ² nowego pokrycia dachowego	Koszt netto nowych pokryć dachowych [zł]	VAT 23% [zł]	Koszt brutto [zł]
2 245 641	40	89 825 650	20 659 899	110 485 550

Program Oczyszczania Kraju z Azbestu zakłada zakończenie usuwania azbestu w 2032 roku. Oznacza to, że rokrocznie z terenu WJM musi zostać usunięte 124 tys. m² (1 497 Mg) wyrobów azbestowych. Powoduje to konieczność wydatkowania kwoty 756 tys. zł na utylizację wyrobów azbestowych. Średnioroczny koszt nowych pokryć dachowych będzie wynosił ok. 6 138 tys. zł.

Finansowanie

Najbardziej znanym i najczęściej wykorzystywanym źródłem dotacji są środki z funduszy ochrony środowiska przekazywane przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej m.in. na realizację przedsięwzięć związanych z usuwaniem azbestu. Głównymi formami finansowania zadań przez NFOŚiGW są nie tylko preferencyjne pożyczki i dotacje, ale także dopłaty do preferencyjnych kredytów bankowych. Środki, którymi dysponuje NFOŚiGW pochodzą w głównej mierze z opłat za korzystanie ze środowiska. W zakresie usuwania azbestu to WFOŚiGW przyznaje dotacje określonym podmiotom, głównie jednostkom samorządów terytorialnych, wyłonionym na podstawie ogłoszonego konkursu. Przy wyborze beneficjentów brany jest pod uwagę stopień pilności usunięcia i zabezpieczenia odpadów azbestowych na danym obszarze oraz efektywność kosztowa działań obejmujących demontaż, transport oraz utylizację odpadów. Przyznana pomoc finansowa pochodzi z budżetu NFOŚiGW oraz WFOŚiGW. WFOŚiGW przyczynia się w ten sposób do realizacji programu priorytetowego NFOŚiGW *Gospodarka odpadami inne niż komunalne*. Dofinansowanie z udziałem środków WFOŚiGW może sięgać **85%** wartości demontażu, transportu i unieszkodliwienia wyrobów azbestowych. Dofinansowaniu nie podlega montaż nowego pokrycia.

Innym źródłem finansowania usuwania wyrobów zawierających azbest mogą być Powiatowe i Gminne Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Inwestycje w zakresie ochrony środowiska stanowią tematykę, którą coraz częściej zainteresowane są banki. Poprzez współpracę z funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej rozszerzają swoją ofertę

kredytową o kredyty preferencyjne przeznaczone na przedsięwzięcia proekologiczne.

Najwięcej środków finansowych w formie preferencyjnych kredytów oferuje Bank Ochrony Środowiska, który ma statutowo nałożony obowiązek kredytowania inwestycji służących ochronie środowiska.

Aktualny stopień zaawansowania

Proces usuwania azbest już się rozpoczął, według danych otrzymanych z gmin regionu WJM do chwili obecnej zaczęto usuwać azbest z 8 gmin. Łącznie zutylizowano 561 Mg wyrobów azbestowych, co stanowi nieco ponad 2% całkowitej ilości azbestu w regionie.